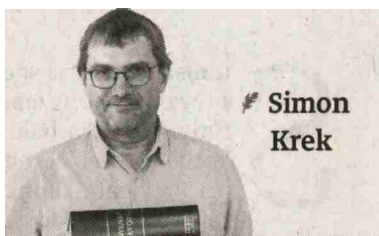

JEZIKOLUMNA

Varuhi Trubarjeve formule

Simon Krek

V uvodnem odstavku se bom za trenutek vrnil na že obdelano temo slovenščine kot učnega jezika na univerzah. Nedavno je bila študentom in zaposlenim na **Univerzi v Ljubljani** poslana anketa o rabi jezika v akademskem prostoru, ki smo jo sestavili v delovni skupini za pripravo jezikovne strategije na **univerzi**. V zvezi s to anketo mi je pred dnevi v oči padel stavek iz javnega odziva ene od študentk v Delovih pismih bralcev: »Predstavljajte si, kaj bi rekla Primož Trubar in France Prešeren, če bi slišala, da nekdo v Sloveniji spet želi uveljaviti pouk povsem nejezikovnih znanosti v tujem jeziku.«

Stvar ni toliko v tem, da bi bila Trubar in Prešeren verjetno presenečena nad dejstvom, da Slovenija sploh obstaja in da se od malih nog do **univerze** dejansko lahko učimo v slovenščini. Zanimiva je tako rekoč refleksna potreba po invokaciji idealiziranih likov iz slovenske zgodovine, navadno v obliki obračanja v grobu tega ali onega, ki mu skozi kurikularni kanon pripisujemo zgodovinske zasluge za jezik, ko se hoče kdo pritožiti nad mizernim stanjem jezikovne zavesti slovenskega občestva, v tem primeru akademskega. In v zvezi s tem stranska opomba: kako se specifični liki sploh prebijejo v panteon zavetnikov slovenščine, v katerem je trenutno zanesljivo vsaj še Jože Toporišič? Zakaj ne denimo kritični Levstik? Ostri Cankar? Morda kak ženski lik? Vsak od omenjenih je delal in razmišljal v svojem času in prostoru, ključno opredeljen in omejen z obema. In če smo lahko pametni za nazaj, ker Minervina sova pač poleti šele, ko pada mrak, je vsaj zame zanimivejše razmišljanje, kako razumeti svoj lastni čas in prostor, kolikor ju pač lahko, in v katero smer morda spreminjati stvari,

kakor jih pač razumemo. V nadaljevanju nekaj misli na to temo.

Kot prvo: rekel bi, da duh časa neka-ko zahteva, da se vprašamo, ali se je jezika res treba najprej bati, da bi ga lahko ljubili – in uporabljali. Kakor se sliši nenavadno, je pred nami realna možnost, da bomo vsaj posredno vsi perfektno pismeni, ne da bi zares znali pisati v pomenu, kot to razumemo zdaj. Umetna inteligenca, če jo bomo le uspeli naučiti, bo v slovenščini znala pretvoriti govor v besedilo, slabo ubesedeno besedilo v razumljivo besedilo, težko in zapleteno besedilo v lažje berljivo besedilo, lahkotno besedilo v literarno besedilo, zapisano besedilo v zvočni zapis, štajerski dialog v primorskega, angleškega v slovenskega in še marsikaj drugega. Če se igramo s to mislijo naprej, za »obstoj« slovenščine govorci in govorce niti ne bomo več potrebni. Generirali bomo lahko tako rekoč neskončne količine različnih tipov slovenščin, od akademske do narečne, in peza zgodovinske odgovornosti v osnovi lahko pade z ramen uččega se slehernika.

Če si torej v bližnji prihodnosti lahko zamislimo možnost, da do standardiziranega, »pravilnega«, šolskega besedila v slovenskem jeziku pridemo na bistveno lažji način kot po dvanajstih letih šolanja, ki mu je dodan še obsežen pravopisni ali lektorski družbeni pogon, se vprašajmo, ali je treba ključna sporočila pri poučevanju jezikov, tako materne kot tujih, prilagoditi realnosti 21. stoletja? Ali drugače: če je v 19. stoletju marsikatera odločitev izhajala iz predpostavke, da je knjižni jezik namenjen pismeni eliti, v »papiernem« 20. stoletju, da je pričakovana skoraj stodontna pismenost, s pisano lestvico osnovnih jezikovnih zmožnosti prebivalstva, kakšen je smiselni koncept pismenosti v digitalnem in umetnointeligenčnem 21. stoletju? Kot prva se morda ponuja menjava lamentacijske jezikovne miselnosti v smiselno zasnovano pomoč pri tem, kako se malček, otrok, najstnik ali nezadnje tudi odrasel govorec tega ali onega jezika lahko znajde v digitalnih

jezikovnih svetovih. Ali na kratko povedano: ali ponavljanje in preverjanje ponavljanja tako ali drugače znamo zamenjati s kritičnim razumevanjem. Tisto prvo bo namreč znala umetna inteligenca bolje od večine.

Kot drugo: očitno je, da je digitalna doba s sabo prinesla družbene izzive, ki jih v osnovi še ne razumemo prav dobro in zelo verjetno bo v prihodnosti sledilo celo kaj bolj intenzivnega. Zdi se mi, da bi bil dober ukrep razmišljanje o digitalni in jezikovni suverenosti, ne samo na ravni našega malega jezika, temveč tudi širše. Dopusčanje nenadzorovanega prepuščanja algoritmom, ki prihajajo z različnih koncev sveta in so natrenirani predvsem za ohranjanje bralcev in gledalcev za zasloni, se ne zdi ravno dobra digitalna strategija. V zadnjih desetletjih smo na evropski strani Atlantika marsikatero digitalno odločitev prepuščali predvsem korporativni podjetniški miselnosti Silicijeve doline. Verjetno je prišel čas, ko bo treba resneje razmisliti tudi o tem. Konkretno rečeno: ali znamo narediti jezikovni model, ki bi upošteval etične, pravne, varnostne in druge standarde na evropski način, karkoli že to pomeni? Ali znamo organizirati socialno omrežje, ki bi v osnovi služilo temu, da ljudje lažje komuniciramo in se virtualno družimo med sabo, ne pa kovanju denarja s kovanjem pred zaslone? Ali znamo v šole pripeljati umetno inteligenco na način, ki bo ohranil zdravo otroško pamet in ponudil vse prednosti novih algoritmičnih čudes. To bi bila recimo dobra naloga za nove varuhe Trubarjeve formule. x

Če si torej v bližnji prihodnosti lahko zamislimo možnost, da do standardiziranega, "pravilnega", šolskega besedila v slovenskem jeziku pridemo na bistveno lažji način kot po dvanajstih letih šolanja, se vprašajmo, ali je treba ključna sporočila pri poučevanju jezikov, tako materne kot tujih, prilagoditi realnosti 21. stoletja?

**Ali znamo v šole pripeljati
umetno inteligenco na
način, ki bo ohranil zdravo
otroško pamet in ponudil vse
prednosti novih algoritmičnih
čudes. To bi bila recimo
dobra naloga za nove varuhe
Trubarjeve formule.**